

ZIOren zioak (eta hiru hitzaldi)

JUAN GARZIA
ITZIAR LAKA

ZIO bildumaren zuzendariak

ZIO: Zientzia Irakurle Orentzat. Izenean agertu nahi izan dugu ZIOren zio nagusia: zientzia gai duen literatura hurbiltzea euskal irakurleari. Literatura, bai: irakurgai, interesgarri ez ezik, atseginak, gozagarriak. Eta, horretarako —bietarako: interesa pizteko eta irakurtzeko atsegin izateko—, zientziaren gaia ez da, gure ikuspegitik, oztopo, abantaila baizik.

Batetik, literatura lirikarekin eta fikzioarekin soilik berdintzen duenak ikaragarri murrizten du, bere kaltetan, alorren zabala. Gainera, gure fabulazio-gosearen eta eleberrien nagusitasunaren muinean dagoen fikziogintza hori gero eta kolonizatuago dago errealitatearen ñabardurez: «benetan gertatutako» historien prestigioa, Historiaren presentzia, berri-emateak, biografiak...

Bestetik, alde batera utzirik ere fikzioaren eta errealitatearen arteko hibridazio edo mestizaje gero eta handiago hori —non errealitatea irudimentsuago ageri baita, ez baita giza buru mugatua bezain errepikakor—, ez da ahaztu behar literatura-generoetariko bat saiakera dela, zientziazkoa barne.

Lan historikoak, klasikoak eta berriak aipa daitezke, hasi berez arte-asmorik ez zuten txosten edo berri-emate huts denborak pieza literario bihurtuetatik, eta beren sorburutik zientzia literaturizatzeko xedea zutenetaraino; edo dutenataraino, gero eta oparoagoa baita bide hori, non askotan puntako ikertzailea bera baita bere esperientzia trebeki jendarteratzen duena. Horretatik elikatzen da, hain zuzen, ZIO. Halako bitxien artetik, aukeratxo bat eskaintzen dio euskal irakurleari.

Hautapen hori du ZIOk bere lehen eginkizuna, baina ez da noski hor amaitzen lana. Halako idazlanen tradizioa urria izanik gure artean, dibulgazio mota horretarako prosa egoki bat eraiki beharra dago, mamiak bezala hitzezko azalak ere erakar dezan irakurlea. Horretarako, bestelako literaturaren alorrean trebaturiko itzultzaileen esperientzia ekartzen ahalegindu gara, han lorturiko egokitasun eta naturaltasun bera izan dezaten testuek.

Dibulgazioa konpromiso batean mugitzen da (mamiz eta azalez) espezialisten jakintza eta hizkeraren eta irakurle arrunten ezaguera eta hizkuntzaren artean. Ideala, lehenari traizio larririk egin gabe bigarreanean eroso ibiltzen asmatzea da, irakurleak bere senti dezan testua, nahiz lurralde ezezagunetara eraman gaiak.

Lan hori, oinarrian, zeinek bere hizkuntzan, egina dute dibulgazio-idazleek, eta, ZIOrako aukeratzen diren liburuen kasuan, bikain egina, literaturatasun eta guzti. Liburuok euskaratzean, hala ere, bada hainbat gorabehera, garapen berantiarak estandarizazio-hutsak eragiten baititu gure hizkuntzan, bereziki larriak halako alorretan. ZIOren hautua lehenik testuaren irakurgarritasuna bermatzea da, baina bada konpentsazio-mekanismo bat, alderdi teknikoak kalterik izan ez dezan: itzultzaileaz eta hizkuntza-begiraleaz gainera, bada liburu bakoitzean begirale tekniko bat (edo batzuk) testuaren egokitasun kontzeptual eta terminologikoa zaintzeko. Hori ere, jakina, dibulgazioaren berezitasuna kontuan harturik, ez baitira ZIOkoak espezialitate-txostenak.

Nahiago genuke alor bakoitzean espezialista litzatekeen itzultzaile bikain trebatu bat bagenu, baina nekez aurkitu daiteke oraingoz halakorik gure artean, eta, nolana ere, ZIOko liburuak ez dira izaten espezialitate *bati* dagozkionak, berriaz bilatzen baititugu aldi berean alor bat baino gehiago ukitzen duten liburuak. Literaturak (zientziazkoak barne) bizitzaz dihardu, eta bizitza ez da espezialista noski, edozeri heltzen baitio.

Gure esparrua eta gure eginkizuna hala mugaturik, ez dugu hala ere ukatuko espero dugula ZIOk lantzen duen zientzia-prosa lagungarri gertatzea euskarazko zientzia-diskurtso orokorra hobetzeko ere, besteak beste haren ertz zorrotzeak leuntzeko aukera emanez, eta unibertsitateko ikasleentzat ere erakargarri eta aberasgarri gertatzea ZIO bilduma, edukiz bezala hizkeraz ere. Eta, erakargarritasunaz ari garela, ez dugu utzi nahi aipatu gabe Antton Olariagak liburuaren diseinatzaile modura egindako lan bikaina.

Bestalde, askotan eztabaidak terminologiaren inguruan bilatzen diren arren, aski bistakoa da halako testuen irakurgarritasun eta argitasunaren giltzarria areago datzala joskeran eta fraseologian, hots, hizkuntzaren antolaera orokorrean, eta ez hainbestean halako edo halako hitzean. Erregistroak erregistro, uste dugu ZIOk lagundu dezakeela ontzen, zorrotasun terminologiko-kontzeptualari berea emanik noski, gaioz mintzatzeko eredu egoki bat, hizkera arruntetik alferrik aldentzen ez den eta hizkuntza orokorrean eroso txertatzen dena, eta, oinarri horretatik, jokia ematen duena, bai eguneroko jardun bizirako eta bai, ZIOren helburua denez, irakurlearen literatura-gozamenerako.

Lehen ZIOa 2003an argitaratu zen, eta badira dagoeneko aurkeztuak zazpi ale. Alor horren berri duenarentzat, egin daitekeen propagandarik onena argitaratu direnen eta argitaratara bidean dauden zerrenda ematea da:

Argitaratuak

- ZIO1 Oliver Sacks, *Antropologo bat Marten*
Neurologo baten ipuin harrigarriak.
Itzultzailea: Xabier Olarra.
- ZIO2 François Jacob, *Sagua, eulia eta gizakia*
Genetista baten gogoetak.
Itzultzailea: Juan Garzia.
- ZIO3 Denis Guedj, *Loroaren teorema*
Matematikaren historia, gazteentzako eleberri bihurtua.
Itzultzailea: Jon Muñoz.
- ZIO4 John Lenihan, *Giza gorputza lanean*
Gorputzaren diseinua, ingeniari baten ikuspegitik.
Itzultzailea: Irene Aldasoro.
- ZIO5 John Allen Paulos, *Zenbakirik gabe bizi*
Zenbaki-analfabetismoaren salaketa.
Itzultzailea: Josu Zabaleta.
- ZIO6 Jorge Wasenberg, *Formen matxinada*
Eboluzioa eta izadiko formak.
Itzultzailea: Juan Garzia.
- ZIO7 Marc Hauser, *Gogo basatiak*
Zer duten animaliek benetan buruan.
Itzultzailea: Irene Aldasoro.

Argitara bidean

- Graham Farmelo (argit.), *Eder behar du*
Zientzia modernoko ekuazio bikain-dotoreenak, istorio
bihurtuak.
Itzultzailea: Fernando Morillo.
- Andrew E. Dressler eta Edward A. Parson, *Lurraren klima
aldaketaren zientzia eta politika*
Izenburuak dioenari buruzko eztabaidarako gida.
Itzultzailea: Iñaki Iñurrieta.

Peter William Atkins, *Erreinu periodikoa*
Munduaren kimika lurralde ikusgarri bihurtua.
Itzultzailea: Beatriz Zabalondo.

Steven Pinker, *Hizkuntza-sena*
Izenburuak dioen horixe.
Itzultzailea: Garikoitz Knörr.

Antonio Damasio, *Descartesen hutsegitea*
Nola uztarturik dauden arrazoimena eta sentipenak giza
garunean.
Itzultzailea: Isabel Etxeberria.

Godfrey Harold Hardy, *Matematikari baten apologia*
Matematikagintza (eta zientzia, oro har), sormen-lan den
aldetik.
Itzultzailea: Iñaki Iñurrieta.

Seigarren alea argitaratzearekin, horrenbestez bilduma ja-
da *ikusgai* zela iritzita, hori ospatzeko, egun osoko ZIO festa
antolatu genuen Donostiako Koldo Mitxelena Kulturunean,
2007ko ekainaren 14an, parte-hartze zabal batekin, bai hiz-
lariz eta bai entzulez. Besteak beste, ekitaldiaren amaieran,
Pedro Migel Etxenike eta Anjel Lertxundi jarri genituen zien-
tziaren eta literaturaren arteko harreman horretaz solasean.

Honen segidan doazen artikuluak ekitaldi hartan goizeko
saioan emandako hiru hitzaldi eder dituzu, ZIOko liburu
banatatik abiatuak. Ea han bildutakook hitzaldiok entzunez
bezalako gozatua hartzen duen orain *Jakin*-en irakurleak.
Bada, behintzat, horretarako ZIOrik.¶

ZIO sarean: www.ehu.es/euskara-orria